

Filistin: Dünyayı İkiye Bölen Dünya

Abdurrahman Arslan

NİDA Dergisi, Sayı 214, 10 Mayıs 2024

<https://nidadergisi.com/filistin-dunyayi-ikiye-bolen-dunya/>

I.

Nüfusu dört yüz bin civarında olan, buna mukabil iki milyondan fazla yabancı işçinin kendilerine hizmet için çalıştığı Körfez'deki bir şeyhliğin hariciye bakanı bir toplantıda Etiyopyalı meslektaşına şöyle der: "O kadar çok çocuk doğuruyorsunuz ki bir türlü yoksulluktan kurtulamıyorsunuz!" Muhatabı ise ona: "Bunca zenginliğinize rağmen sizin de nüfusunuz ülkenizdeki bir gökdelene doldurulsa yarısı boş kalır; üstelik peygamberimiz demiyor mu, öbür dünyada soyumuzun çokluğuyla övüneceğim!" şeklinde mukabelede bulunur.

Bir devlet için savaş, askerî kuvvete; bir halk içinse sayısının çokluğuna dayanır. Ne zaman Yahudi zulmünden dolayı Filistin ile ilgili bir haber görüntüsü seyretsem, kapısı açılan her evden düzinelerce çocuğun dışarıya "sökün" ettiğini gördüğümde; "Ben İsrail Devleti'nin yerinde olsaydım bundan korkardım!" diye düşünürüm. "Modern hayatın nimet olarak gösterdiği haram dolu zenginliğe karşı, yoksulluk sebebi sayılarak irrasyonel gösterilen bu çocuk sayısı Filistin'de neyi temsil eder?" diye sorulsaydı, derdim ki: "Bu, cihad hâlindeki bir halk için kuvvet toplayan anneleri temsil etmektedir." Ayrıca buna şunu da eklerdim: "Nüfus, her türlü silahtan daha etkili bir kuvvet ve kesilen zürriyet de bir topluluğa verilen en büyük cezalardan biridir." Üstelik bir annenin, şehit olacağını bilerek dünyaya seve seve bir çocuk getirmesi karşısında; konfor bataklığı içinde uyuşup yatmak için doğumu unutmuş ve unutmak isteyen bizim gibi Müslümanların da "kadın" dediğimiz "mesele"yi nikâh cüzdanlarındaki öncelikten çok "Annelik nedir?" sorusu üzerinden yeniden düşünmenin zaruret olduğunu hatırlamalıyız.

II.

Ulus devlet merkezli düşünülüp tasarlanmış çağdaş siyaset ve strateji paradigmaları, kazanmak ve kaybetmek kavramları üzerine kuruludur. Savaş, taraflardan birinin galibiyeti, diğerinin de mağlubiyeti esas alınarak değerlendirilir; en azından hadisenin bu mantık üzerinden işlediği kabul edilir. Ama günümüz Gazze'sinde galiplerin bu hesabı tutmadı;

verdiği insan kaybına rağmen durmadan destek toplayan bir avuç insanın bir türlü mağlup sayılmaması, karşı tarafın kendini galip ilan edip içine düştüğü korkudan kurtulmasına mâni olmaktadır. Ölümcül savaş aygıtlarına sahip galiplerle insanca varoluş arasında kilitlenen bu savaş gayba açılan bir kapı oldu.

Şehit olmayı kayıptan saymayan bu mücadele, başlangıçta daha ziyade siyaset üzerinden okunmaya çalışıldı. Kabiliyetli ya da kabiliyetsiz bu mesele hakkında konuşan çağımızın müneccimleri ya da şamanları olan uzmanların yaptığı aslında 19. ve 20. asrın artığı paradigmalardan rekabetini sergilemekten ibaret kaldı. Neyin kayıp, neyin sahiden kazanç olduğunun artık bilinmediği bu çağda siyaset, papağanca bildiğini tekrar ederek “ulusal çıkar” dedi; bunun da iktisadi ve askerî kuvvet şeklinde tercüme edildiğini biliyoruz. İçerik bakımından ulusal olan siyasal bakış Gazze için hayıflandığını söylerken; aynı zamanda orada gerçekleşenleri bihakkın anlamaktan acizdi, zira Gazze’de bunun bir karşılığı bulunmamaktadır. Ama bu, onların ulus olup olmadıklarıyla ilgili olmaktan evvel “İbrahimî millet” olmalarıyla ilgilidir. Onların siyasetle değil, kendilerine İslam’la bir gelecek aramaları, biraz da çağdaş siyaset anlayışına aykırı düşmektedir.

III.

Düşünme paradigmalardan üzerinden gerçekleşir; hadiseleri onların içinden geçerek şekillenen algılarımızla anlar veya anlamlandırırız. Farkında olmadığımız veya bilinç harici sistemler olarak zihinlerde yaygın şekilde hâkimiyete sahiptirler. Karmaşık, soyut meseleler daha ziyade bunlar üzerinden düşünülerek anlaşılmaya çalışılır. Bazen açıklayıcı bazen gerçeğin üzerini örter; bazen anlam değişikliğine uğratar ama bazen de kör edicidirler. Buna rağmen düşünme faaliyetinin bir paradigma içinde cereyan edip etmediğini ya da onun kaynağı üzerinde durmayız, zira zihinlerdeki yerleşiklikleri kendilerinin üstünü örter, sorgulamayı akla getirmez.

Gazze hadisesi, günümüz entelektüel zihinlerine hâkim düşünme biçimini yansıtan hâkim paradigmalardan, eğer sadeleştirirsek, dört ayrı paradigma üzerinden açıklanmaya çalışıldı ancak gösterilen bütün çabalara rağmen direnişin öznesi yeteri kadar anlaşamadığından, açıklamalar da yetersiz kaldı, üstelik kendileriyle hadiseyi açıklamaya çalışan uzmanları da seyirci mevkiine düşürdüler.

Bunlardan birincisi; akılcılığın ilkel hâli olan rasyonellik paradigmasıdır. HAMAS’ın giriştiği hareketi karşı tarafın gemiler dolusu uçaklarına ve imha edici savaş kuvvetine bakarak hemen irrasyonel ilan eden bu paradigma, aslında HAMAS’ın da kökenine şehitliği koyduğu kendine has bir rasyonelite üzerinden hareket ettiğini bir türlü anlayamadı, zaten anlayamazdı da.

İkincisi; birçok insanın zihninde uzun zamandır yerleşik hâlde bulunan “üstünlük” paradigmasıdır. Buna göre İsrail/MOSSAD her şeyden daima haberdar olan, mükemmel şekilde her şeyi düşünüp tasarlayan bir akla ve bunu yapabilecek bir kuvvete sahiptir, başka bir ifadeyle MOSSAD hata yapmaz. Diğer yandan HAMAS hatta Ortadoğu’daki bütün ülkeler ne böyle bir kabiliyete ne de böyle bir kapasiteye sahiptir, dolayısıyla bu ancak gözden kaçan bir hatanın, yani bir zaafın neticesi olabilir. Bu paradigma yoğun bir şekilde zaafın ne olduğunu ortaya çıkarmaya çalışırken, aslında yaptığı gerçeğin üzerini örtmek oldu. Örtmek istediği ise meydana gelen hadisenin bir zaafın neticesi olmadığı, HAMAS karşısındaki tarafın kapasite bakımından yetersiz kalmasıydı. Hadisenin bize gösterdiği ise İsrail’in/MOSSAD’ın senelerden beri yaptıklarından çıkarılan tecrübenin ışığında; düşmanın neyi, nasıl düşündüğünü bilen bir akıl olarak HAMAS’ın bu defa kendi düşünüp tasarladıklarını İsrail’in/MOSSAD’ınkilerin ötesine taşıyarak inşa eden ve uygulayan bir “intelligence” olmasıdır; o kadar.

Üçüncüsü; HAMAS’ın giriştiği hareketin kendine ait bir “tufan” olmadığını söyleyen paradigmadır. Zaman ve mekân noktainazarından bunu uluslararası şartlar bağlamına dayandıran bu paradigmaya göre HAMAS’ın giriştiği hareket Filistin’in kendi iç dinamiklerini değil, harici hesaplar ve yönlendirmelerin bir neticesidir. Bu paradigmadan hareket edenler, daha ziyade ulusal tortularla Ortadoğu’da yeni mevki arayışı içindekilerdi. Kalplerinde fesat taşıyan Müslümanlardan bir kısmı ulusal çıkar endişesiyle buna dâhil oldu ama hadisenin takip ettiği seyir çok geçmeden bu paradigmayı kullanırsız hâle getirdi.

Dördüncüsü ise anlamı değiştirerek gerçeği saklayan paradigmadır; işgalcinin işgal ettiği topraklarda kendini savunma hakkının olduğudur. Diğer bir deyişle ölümün anlamını, bombardıman ve kıyımı nefsi müdafaaya dönüştüren paradigmadır.

Hakikatin olmadığı veya her şeyin hakikat yerine geçirilebildiği bir toplumsal/kültürel dünyada umumiyetle sükûnet hâli geçerlidir; bu, koza içindeki insana konforlu bir uyku hâli yaşatır. Dünyayı ikiye bölen bu savaş, “post-truth” çağında geleceğe dair ne yapacağını bilmeyen ve kestiremeyen bir değişimi harekete geçirmiş durumdadır. Bilhassa Müslümanlar açısından devam edip etmeyeceği bilinmez ama dünya ve de tabî ki Ortadoğu yeniden geçmişine dönüp bıraktığı yerden hadise evvelindeki eski hayatına istese de devam edemez. Zira işlerliğini derinden sürdüren değişim, geçmiş asırlardan gelen kurucu paradigmalar ve onların bütün akrabalarının bugünün beşerî gerçekliğinde artık anlamlarının kalmadığı bir tarihi işaretledi.

Yahudi egemenliği altındaki bu dünyanın bilinen bu “sırrını” bir karış toprak üzerindeki bir avuç insan, düşmanın sahip olduğu ölümcül savaş aygıtına rağmen korkusuzca açığa çıkardı. Modern paradigmanın dediği gibi eğer hakikat gizli/saklı olanın açığa çıkartılmasıysa Filistin’de cereyan eden hadise; bu hakikatin bütün dünyanın gözüne sokularak “faş” edilmesidir. Dünyada ancak nokta sayılabilecek Gazze gibi bir yerden İslam’la kendine gelecek arayan bu meydan okumayı, bütün coğrafî tanım ve kimliklendirmeleri boşa çıkaran bir zafer olmanın yanında, yeni bir paradigmanın da başlangıcı olarak akla yaklaştırebilirsiniz.

IV.

Gazze savaşıyla beraber dünya bir günde altüst olmuş gibi ikiye bölündü; bölünme Doğu ile Batı’nın, sol ile sağın, demokrasi ile faşizmin, evrensel ile yerelin arasında yaşanmadı. Bir tarafta yönetenler diğer tarafta yönetilenler; bir tarafta savaşı şartsız destekleyenler, diğer tarafta haykırarak muhalefet edenler; bir tarafta örgütlü bir kötülük tarafından teslim alınmış yönetimler, diğer tarafta bunlara karşı çıkarken istemeden de olsa bu teslim alınmaya şahit olanların yaşadığı ümitsizlik; bir tarafta biriken bir öfkenin içinde kaybolan iktidar sahipleri, diğer tarafta da meydanları dolduran “vicdanın” yankılanan haykırışları.

Vicdan dediğimizin oluşumuyla ilgili toplumsal/kültürel bir taraf var, fakat kavram tümüyle buna indirgenemez; vicdan aynı zamanda bunlardan bağımsız bir şekilde, insani olanın insanda kendini dillendirdiği içkin bir hayatı temsil eder. Dönem dönem siyaset ve gelenek ya da bugün olduğu gibi iktisat ve kültürün hegemonyası altında uyuşsa da yine de onu her zaman susturmak mümkün değildir. Vicdan, refah toplumu dediğimiz bir dünyanın içinden bugün alışık olduğu konforu bozup bir muhalefet olarak bu toplumun surlarına dayanıyorsa, bir taraftan da aslında bu aydınlanmacı paradigmanın insan tanımında artık kapatılmayacak büyük bir gediğin açılması demektir. İnsan demek ki söz konusu paradigmanın sandığı gibi sadece çıkarı peşinde koşan, arzuları karşılandığında da susan bir varlık, oluşturduğu toplum da sadece bir “iktisadiyat dünyasından” ibaret değil. Günümüzde bu toplum dediğimiz beşerî birliktelik biçiminin özünü kaybederek kendi içine doğru bir “yolculuğa” çıktığını görüyoruz.

Dünya genelinde ama en başta da Batı cephesinde daha müşahhas, Müslümanlar cephesinde de aynı nispette sessiz bir süreç şeklinde ortaya çıkan toplumsal, siyasal ve ahlâki düzlemdeki bu bölünme yeni başlamış sayılmaz ama Gazze hadisesi ile beraber kendini daha görünür hâle getirdi denilebilir. Bölünmenin doğurduğu aradaki mesafe iki ayrı düşünceyi, ideolojiyi ya da çıkarı değil; vicdanın konuştuğu fakat en azından şimdilik açıklanmaya imkân vermeyen bir belirsizliği temsil ediyor.

Bölünme bir zamandan beri demokratik dediğimiz toplumlardaki katılımın aşırı düşmesiyle kendini gösteriyor fakat katılmamanın da nihayetinde bu düzen içindeki demokratik bir tavır olduğu kabul edilerek, teori içinde bu durum massedilmeye çalışıldı. Fransa’da görünüşte belirgin ama içerikte hiç de öyle olmayan taleplerle ortaya çıkan “Sarı Yelekliler” ya da Amerika’daki “Occupy Wall Street” gibi “gösteri ötesi” diyeceğimiz, demokratik değerleri de sorgulayan hareketler meselenin bu boyutunu temsil ederken, yönetimler bunu basitçe “düzen sarsıcı” görerek şiddetle bastırma peşinde oldu. Çağımızın hâkim vasfı olarak toplumsal hareketler ister değerler isterse ilişkilerin çözülmesi diyelim, bir “med-cezir” şeklinde cereyan etmektedir. Taraftarlarının bunun bilincinde olarak sürekli hâle getirmesi, sosyal yapıyı ve mevcut postmodern demokratik siyaset anlayışını aşmaya çalışmaları bakımından bunları “gösteri ötesi” şeklinde isimlendirmek açıklayıcı olabilir.

Bugünün toplumsal sistemi içine doğru bir çöküş yaşamaktadır; bunu harici sebeplere bağlamak mümkün değil, başta sistemi kuran kurucu sebepler, kurucu olmaktan çıkıyor, toplum da kendi içine doğru bir çöküş yaşıyor. Bu, toplumun yeniden organize edilerek düzeltilebileceği ya da neyle yönetildiğiyle ilgili değil; bizzat yönetme fiilini meydana getiren kavramın toplumla beraber içinin boşalarak işlevsiz kalması, toplumun da yönetimden ayrışarak kopmasıdır; yönetmenin mantığı bu durumda kendine bir karşılık bulamadığından, boşlukta asılı gibi kalmakta.

Eski kadim meseleden ayrı olarak günümüzde yönetim ve yönetilenin giderek mesele hâline gelmesi ne demektir ya da elimizdeki verilere göre nasıl açıklanabilir veya anlaşılabilir mi? Başta Batı’da meydana geldiği için demokratik bilinç ve kültür yetersizliğiyle bunun açıklanamayacağını peşinen söyleyebiliriz. Giderek bütün dünyaya yayılan, sosyal olduğu kadar siyasi ve ahlâki nitelik de taşıyan bu vicdani ayrışmayı nasıl anlayacağız? Dikkat çeken husus, anlamsızlaşan toplumsal değerlerin insanları taşıyamaz duruma gelmesidir, yeni toplumsal dediğimiz boşalmayı görüyoruz. Çöküşün yarattığı kafa karışıklığı, düşüncenin kökenini asıl yurdu olan dine çekiyor. Aydınlanmadan edindiğimiz tarihsel bakışın açıklayamadığı bu durumu HAMAS yaşayarak başta da Müslümanlara gösterdi.

V.

Din hayattan çekildiğinde dünyanın istikrar ve sükûnet bulacağını savunan modern tarih, esasında insanı aldatan bir tarih anlatısıdır. Çekilme neticesinde ortaya çıkan boşluk yanında hayata dâhil olan “laikliğin” din karşıtlığıyla kendine yer bulması, dinin yine de başka bir bağlamda kendi tarihsel sürekliliğini koruduğunu gösterir. Aksi hâlde din olmadan laikliğin ne olduğu tanımlanamayacak dolayısıyla kavramı tartışmak da mümkün olmayacaktı.

Dinin çekilmesi ve ortaya yeni hudutların çıkmasıyla beraber varsayılanın aksine bugün Avrupalı ve Ortadoğu dediğimiz toprakların istikrara kavuştuğunu söylemek zor. Sözünü ettiğimiz tarih telakkisine göre bu istikrarsızlık, geçen asrın iki büyük imparatorluğu olan Habsburg ve Osmanlı'nın parçalanmasıyla ortaya çıkmıştır; ancak bunun isabetli bir çıkarım olduğu söylenemez. Açıklayıcı olması bakımından bunun sebebini Hristiyanlık ve İslam'a ait son "kalıntıların" da bu imparatorluklarla beraber geri çekilmesiyle ortaya çıkan boşluğun bir türlü doldurulamamasıyla ilişkilendirebiliriz.

Boşluk Avrupa tarafından modernlikle doldurulmaya çalışıldı. Düşünce olarak uzun bir tarih birikimine dayanan ulus-devletle beraber bunun aşılabileceğine inanıldı. Ancak yapısal olduğundan bu uzun sürmedi, tezahürleri farklı olsa da istikrarsızlık devam etti, nihayetle kendi içinde ama dünyaya mal edilerek üzeri örtülen iki büyük yıkıcı savaşa dönüştü. Ortadoğu'nun kanla yoğrulan, engin bir sabırla bugün de içinden geçtiği büyük bir imtihan ya da sürdürmeye devam ettiği bu anlayıştır. Avrupa'nın ulus-devlet kavramını geliştirip uygulaması birkaç asra yayılmıştı, Ortadoğu'ya zorunlu şekilde ithal edilen ulus-devlet uygulaması ise birkaç on sene aldı. Baskıya dayalı şekilde gerçekleştirilen bu beşerî yapılandırmalar, toprağa çizilen hudutlar dâhilinde yaşayan insanların üzerine monte edildi. Dinle ilgili insani her ilişkiyi bozan ve kendi mantığı içinde yeniden şekillendiren tarafıyla İslam'ın gidişiyile doğan boşluktan ayrı olarak çözümü imkânsız bünyede yeni boşluklar yarattı. Neticede Batı egemenliğinden özgür bir ulus-devletin teşekkülüyle çıkılacağına inanılırken; hayatı yeni bağımsızlık biçimlerinin getirdiği hayal kırıklıkları doldurdu. Ulus-devlet bugün Ortadoğu'nun aldığı yeni şekli gösterir fakat buranın gerçeğini açıklamaz zira aldığı şeklin kökeni bölgenin haricindedir; ihtiyacı olan gerçeği ise bölge kendi içinde ancak bulabilir.

VI.

İsmi andığımızda bize uzak ve yabancı gibi gelen Ortadoğu dediğimiz bu yere ismini veren, İngiltere'dir. Bu topraklara Ortadoğu dediğimizde, esasında trajik bir şekilde İngiltere'ye göre mekânlaştırılmış bir yerden ve isimlendirmeden bahsediyoruz. Doğu diye bildiğimiz, haddizatında Antik dönemin "Işık doğudan gelir!" (ex oriente lux) sözüyle kendinden ilgiyle bahsedilen kadim bir yer olmuştur. Dünyanın merkezi olduğu kadar sahibi olanlara da aynı zamanda dünya hâkimiyeti sağlayan bu bölgeyi İngiltere askerî, siyasi ve iktisadi çıkarı bağlamında üçe ayırmış; yakın, orta ve uzak doğu diyerek farklı coğrafyalar şeklinde isimlendirmiştir.

Öyle görünmez ama her isimlendirme insanı kattığı aidiyetle isimlendirmeyi yapan merkezin bir parçası hâline getirir. Aynı şekilde coğrafya dediğimiz de asla masum bir kavram sayılmaz; ideolojik ve siyasi bir içerik taşır. Siyasi bir anlayışın neticesi olan toprağın haritalaştırılmasının karşılığı olan bu kavram, sömürgecilikle beraber ortaya çıkmış ve kullanımı yaygınlık kazanmıştır. Toprak daha evvel üzerinde yaşayanlara göre bir “yer” olma vasfı kazanır, buna göre isim ve anlam verilirken; Yeni Çağ’ın sömürgeci muhayyilesi bunu coğrafyalaştırmıştır, mutlak egemenliğin alanını temsil eden “mekân” hâline dönüştürmüştür. Haritalaştırma toprak üzerinde yaşayanları hiçe sayar; hem insanı, kendinin tanımadığı bir mekâna yerleştirir hem de bu insanın inancını, eylemlerini ve ideallerini mekâna bağımlı duruma getirerek hudutlar. İnsan artık mekânla birlikte kavranan, anlamlandırılan bir varlığa dönüşür.

Üzerinde yaşayan biz olduğumuz hâlde bugün bu topraklardan trajik bir şekilde Ortadoğu dediğimiz bir isimlendirmeye bahsediyoruz. Bizim için bu isimlendirme kabul edelim ki yaşadığımız yere yabancılaştıran bir çelişki olarak yerinde durmaktadır. Buna rağmen zihinlerimize kazındığından, günümüzde cereyan eden, neticelerini kestirmenin imkânsız olduğu, Yahudilerin giriştiği bu büyük katliamdan -bizim de seyircisi olarak- bahsederken, yine de bu bölgeye Ortadoğu demeye devam edeceğiz.

Dünyada birçok bölgeden bahsedebiliriz ama dünyanın aslında tek bir bölgesi vardır; Ortadoğu. Burası Doğu ile Batı’nın buluştuğu kavşak noktası; bir zamanların ipek ve baharatının taşındığı güzergâh veya kendini “enerji” üzerine inşa eden, Yeni Çağ’ın varsaydığı gibi sadece toprakları altında petrolün bulunduğu bir yer değildir. Ortadoğu bütün bunları aşan efsunkâr bir bölgedir. Önemi buradan gelir, bu önem de insana burayla ilgili akılcı bir açıklama imkânı vermez. Ortadoğu zira dünyanın “merkezi”dir. Romalıların dediği gibi Ortadoğu’ya hâkim olan dünyaya da hâkim olur. Her şeyden evvel bu yer, dünya nüfusunun dörtte üçünün kalbini, hayatını ve geleceğini şekillendiren, üç büyük dinin doğup yayıldığı topraklar ve onların kutsal saydığı mekânların yurdudur.

Gelişleriyle beraber bunlardan her biri bazı hususlarda bir diğerini tasdik, bazı hususlarda da reddetmiş, hem de her yeni gelen bir evvelkini yürürlükten kaldırmış, bozdukları tevhid inancını yenileyerek sürekliliği tekrar sağlamıştır. Hz. Musa, Mısır’dan Kudüs’e getirdiğinde bunlardan biri olan Yahudilik, burayı kendine vaat edilmiş topraklar saymış. Tarihte ilk defa dini ırk ve toprakla özdeşleştirmiş, kendi mülkiyetine geçirerek bütün insanlığa açık olan ilahi mesajın evrensel boyutunu koparmıştır. Bununla beraber de Batı muhayyilesini daima meşgul eden “evrensellik” dediğimiz bir mesele ve arayış yerleşiklik kazanmıştır.

Ne var ki çıkardıkları fesatlardan dolayı Eski Roma, Yahudi kavmini Filistin'den sürgüne göndererek, topraklarının dört bir yanına dağıtmıştır. Hristiyanlığın da giderek hâkimiyet kazanmaya başladığı bu topraklarda Yahudilik, dinî ve tarihteki sebeplerden dolayı daima bir öteki olarak kalmaya, daha önemlisi de gettolaşmış bir hayat sürmeye mahkûm edilir. Ancak maddi olarak elde edilen kuvvet ve nüfuz yanında yine çıkardıkları fesatlar sebebiyle bu defa da Yeni Çağ'ın Modern Roma'sı olan Avrupa veya Anglosaksonlar, bir taraftan da bunlardan kurtulmak için onları Filistin'e tekrar toplayarak, üç bin sene sonra Yahudiliğin yeniden devlet hâline gelmesini sağlar.

Diğerinin aksine bunu takiben gelen Hristiyanlık, başta da din adamlarının yorumlarıyla bozduğu bu dinin aslında ne olduğunu yeniden açıklamaya çalışır, en önemlisi de kendisinin onun gibi değil; evrensel olduğunu söylemiştir. Bunu ispatlamak için aşırı gayret göstermiş, kendine “Catholicus” diyerek, nihayette kopan halkayı tekrar yerine bağlamıştır. Ama bunun takipçileri de bu defa dinlerine “ihânet” eder; burayı terk ederek merkezini bölge haricine, Roma'ya taşır. Diğerinin olduğu gibi bunun da bölgeye olan ilgi ve ilişkisi kesilmeden devam etmiş, bilhassa İslam'ın gelişi ve Kudüs'ün fethiyle artmıştır.

İslam'ın aynı bölgeye farklı bir şehirden gelişi, bu iki dinle bir karşılaşma ve bir hesap sormadır; zira İslam gelirken aynı zamanda da hem bu iki din hakkında hem de bunların müntesiplerinin tarihte neler yaşadıkları hakkında bir bilgiyle de gelmiştir. Tahrif edildiklerini söyleyerek evvela bunları yürürlükten kaldırmış, kendininkiler yanında bu dinlerin kendine inanmayan müntesiplerine de hukukuna dayalı kimliklendirmede bulunmuş ve bir mevki biçmiştir. Müslümanların ilk kıble yaptığı Kudüs'le beraber, çok az Yahudi'nin yaşadığı Filistin topraklarını fethetmiş, Ortadoğu'yu beşerî olarak yeniden tanzim etmiştir.

Sürgün sebebiyle sayıca az olmalarına rağmen İslam, İsrailoğullarına bu tanzimi yaparken, onları sadece bu topraklarda değil, daha evvelden Mısır'dan beri tanıyordu; kalplerinde taşıdıklarını, peygamberlerine yaptıkları zulümlerin haberleriyle beraber gelmişti; onları Kudüs'e getiren de zaten İslam'ın peygamberiydi. Sürgün sonrası Hristiyanlara ait bir yer hâline gelen Filistin, Müslümanlar tarafından fethedildiğinde buraya olan ilgi fazlasıyla arttı, bu zaman zarfında da başta Kudüs'te yaşayanlar kanlı şekilde kıyıma uğratıldı. Şehir Haçlılar tarafından iki defa ele geçirildi, fakat yaklaşık bir asır süren hâkimiyetten sonra da Müslümanlarca geri alındı.

Bu hâkimiyet 2 Kasım 1917'de dönemin İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur Balfour tarafından imzalanan Balfour Deklarasyonu ile sekteye uğradı. Deklarasyonla İngiltere hükûmeti, Yahudilerin Filistin'de bir “ulusal anayurt” edinmesini destekleyeceğini beyan ediyordu.

Artık son zamanlarını yaşayan Osmanlı Devleti, Filistin'e Yahudi göçleri ve bölgede değişen demografi meselesini ciddiyetle ele aldığını gösteren tedbirlere başvurursa da akıbet değişmedi. Yahudiler, İngiliz manda yönetimi himayesinde Filistin'e göç sürecini hızlandırdılar, ayrıca bu süreçte silahlanarak paramiliter örgütler kurdular. İngiltere, deklarasyonda incelikli bir strateji ile "devlet" yerine "ulusal anayurt" kavramını kullanarak bir muğlaklık yarattı. Doğrudan emperyalist anlayışın şekillendirdiği kavramlar arasında "ustaca" sergilenen kelime oyunları ise 1948 senesine kadar sürdü. Çıkardıkları fesat sebebiyle Eski Roma Yahudi kavmini bu topraklardan çıkarmış, hâkimiyeti altındaki yerlerin dört bir yanına dağıtmıştı. Sürgündeki binlerce sene boyunca hiçbir kavmin tarihsel kaydında rastlanmayacak şekilde asimile olmadan yaşayan Yahudileri, biraz paranın kuvveti, bir de fesat taraflarıyla aslında biraz da Avrupalılar kendilerinden kurtulmak istediğinden, bu defa da Modern Roma onları 'vaat edilmiş topraklar' dedikleri Kudüs/Filistin'e toplayarak, üç bin sene sonra Yahudiliğin yeniden devlet hâline gelmesini sağladı. Aslında Yahudiler, ne Müslümanların ne de bu toprakların yabancı bildiği birileriydi; yabancı olan Yahudi devletiydi.

İslam, bilindiği gibi kayıp ve kazancın toplamı olan ticaretten bahseder ama kendine dönük ilgi düşmanlığa dönüştüğünde, Allah ile yapılan bir ticaret olarak cihadın bir kayıp değil; bütünüyle bir kazanç olduğunu söyler. Allah'ın kendisinden razı olduğu İslam'ın görkemli komutanı Selahaddin Eyyubi sonrasında bugününde zalim ve işgalci Yahudi devletine karşı verilen, yaşayan Müslümanların da kendisiyle beraber sorumluluğunu arttıran bir cihadın, şimdilerde üçüncü aşamasının başlangıcına şahitlik yapıyoruz. Dün olduğu gibi bugün de bir defa daha cihadın asıl faili olan "imanın" insandaki bedenlenmiş hâliyle karşı karşıyayız. Bunun araçlarını teşkil eden Gazze tünelleri ve eldeki silahlar elbette ki önemli ve ihmal edilemez. Ama görünmez ordular ve Ebabil kuşları hatırlandığında bunları bir metafor saymamak mümkün değil.

Gazze cihadı devam ederken, başındaki takkeyle (kippa) Kudüs'ün, "Mescid-i Aksa'nın" sahibinin kendisi olduğunu dünyaya meydan okuyarak ilan eden haham karşısında; yine başındaki takkeyle (camaura) ama sesi fazlasıyla kısık Romalı papayı; diğer yandan da yetiştirdiği mücahitleri daha cihada başlamadan kendini görünmez uçakların görünür düşmanı ilan ederken, ümmeti de Allah'a şikâyet eden, bu üç dinin sembolü olan başındaki takke ve feraceyle tekerlekli sandalyesindeki aziz Şeyh Ahmet Yasin'i gördük.

Müslüman için kimlik; bilindiği gibi ne sosyolojik ne siyasi ne ırki ne de meslekîdir; bu dinî bir meseledir. Siyasetin ürünü ve en önemli kurucu unsuru olan milliyetçilik, bunun yanında da Arap milliyetçiliğinin kazandırabileceği bir kimlik olmadığı açıkça anlaşıldı. Siyasetin

çizdiği ve meşrulaştırmaya çalıştığı hudutların da Müslümanlar için dâhilde ve hariçte nasıl aşılmaz engebeler teşkil ettiği bu savaşla daha iyi görüldü.

Çizilen hudutlar İslam dünyasına dâhili olarak gösterilmiş bir zenginlik altında aslında bir fakirlik getirdi; ama bu zenginlikle de oligarşik yapıların kurulması sağlandı, ayrıca bunlar üzerinden işletilen bir hegemonya da devamlılık kazandı. Bir tarafta sattıkları petrolden iktidarlarını emniyet altında tutmanın karşılığı olarak Batı'ya ödenen rüşvetten arta kalanlarla zenginleşen azgın bir güruh; diğer tarafta da ümmetin yoksullarını yönetimleri altında tutmak için bunların besleyip zenginleştirdiği eli silahlı siyasi bir güruh. Aşırı şekilde rahatsızlık yaşayan bu oligarşik yapılar çoğunluktan aşırı şekilde korktuklarından, bugün sessiz şekilde HAMAS'ı ortadan kaldırmanın peşindeki gladyatörlerin müttefiki olarak merakla neticeyi beklemekteler.

VII.

Gazze savaşı, harice bakan tarafıyla dünya çapında egemenlik sürdüren örgütlü bir kötülüğün varlığını beklenmeyen şekilde insanlara “faş” etti; dâhili tarafıyla da Müslüman zihnin, hâkim paradigmaların; Müslüman bedeninin de konformizmin işgali altında olduğunu anlamayı sağladı. Çağdaş Müslümanın tanımlanmış kimliklere göre kendine yer ararken sıklıkla sözünü etmekten geri durmadığı izzet ve şerefin aslında günümüzde pörsüdüğünü, eğer bir kimliğin faili olması isteniyorsa anlaşılması gereken buna ait tanım ve tanımlamanın devredilemez olduğudur.

Cetvelle çizilen hudutların harici olarak doğurduğu meselelere gelirsek, en başta bunların yarattığı zayıflıktan bahsetmemiz gerekir. Müslümanları birbirinden ayırıştırarak bölen, kendi başlarına bırakan bu hudutlar, kalplerinde nüfusu iki milyar olan ümmeti taşıyan Müslümanları yalnızlaştırmış hâlde, başta da kuvvet bağlamında hiçe indirgemektedir. Zulme ve haksızlığa uğrayan Müslüman'a ya da Müslüman olmayan mazlumlara ulaşmak isteyen her çaba, güvenlik meselesinden evvel başta zihinlere mevcut hudutları çizen bu paradigma tarafından geri çevrilmektedir. Kabul edelim ki bu, kolayca bir ötekilik yaratarak Müslümanların kendilerine bakma biçimini de değiştiren bir işlev görmektedir; hudutlar kendi içlerinde olanlarla kendilerinin haricinde kalan Müslümanları ayırıcı rolleriyle çeşitli sebepler altında düşmanlaştırmaktadır.

Müslümanları bu hudutları çizenlere ya da Batı'ya karşı daha başlangıçta zayıf duruma düşüren; aslında diğer halklarda da olduğu gibi Müslüman dünyanın haritalaştırılarak geçirgen olmayan hudutların çizilmesidir. Ortadoğu'daki bu yapıya bağlı kalarak barış

istemek veya böyle bir ümitle beklemek, aynı zamanda da kendi içinde istikrarsızlığın sürmesi, bitmeyen çatışma ve harice karşı yapısal olarak zayıflığın devam etmesi demektir. Müslüman dünyanın asıl meselesi kuvveti Batılı anlamda tanımlayarak tek tek ulus devletler olarak bu tanımın peşinde koşmasıdır; bu da onu, sahip olduğu kuvveti görmesine ve kavramasına mâni olduğu gibi aşırı şekilde de zayıflatmaktadır.

HAMAS'ın başlattığı cihad, başta Müslüman dünyanın, eğer baş eğmeyecekse nasıl büyük bir düşmanla karşı karşıya bulunduğunu gözler önüne serdi, fakat diğer yandan da düşmanın ne kadar büyük bir korku yaşadığının da bir göstergesi oldu. Bunun yanında da Müslüman zihinlerin taşıdığı ırkçı tutuma rağmen, sözünü etmeye çalıştığımız bu anlayışı biraz daha yakınlaştırdı. Uyandırdığı ilgiyle Müslüman kardeşliğinin taşıdığı kuvvet ve meşruluğun, Müslümanların altında yaşadıkları yönetimlerden daha fazla bir etkinliğe sahip olduğu görüldü. Yönetimlere rağmen hudutları aşan bu suskunlaştırılmış ilgi, başta da her şeylerini feda etmeye ve HAMAS'ın yanında yer almaya çalışan ümmetin yoksullarını gündeme getirdi. Konfor içindekilerden evvel kendilerini Ebu Ubeyde hayali kurmaya en yakın hissedenler onlardı.

VIII.

Elon Musk, 28 Kasım 2023 tarihindeki İsrail ziyaretinde Netanyahu ile eskiden Twitter diye bilinen X platformu üzerinden yayımlanan 20 dakikalık bir söyleşi yaptı. Burada Netanyahu'nun söyledikleri Filistin ve Gazze'den evvel İslam dünyasıyla ilgili olduğundan, üzerinde durulmayı hak ediyor. Netanyahu, bölgeye “barış” ve “güvenliğin” gelmesi için HAMAS'ın ortadan kaldırılması gerektiğini kastederek; “II. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Nazilerden, Japonya'nın da kültürel bir dönüşümden geçerek zehirli düşüncelerden temizlendiği gibi İslam dünyasının böyle bir temizlik için dönüşümden geçmesi gerekiyor. Körfez ülkelerinde bu gerçekleşti. Suudi Arabistan'da da başlamış durumdadır.” dedi. Toplumsal değişim gibi görünse de burada kastedilen İslam'ın dönüştürülmesidir.

Şüphesiz İslam'ın dönüştürülmesi yeni bir düşünce değildir. İslam'ın liberal/demokratik bir anlayışla küresel düzende yer almasını öngören bu düşünce daha evvel “Medeniyetler İttifakı” şeklinde kavramsallaştırılmıştı. Bu proje Arap monarşileri dediğimiz kukla rejimler başta olmak üzere, iktidarlarının sürmesi karşılığında Sünnî dünyada yöneticilerin eliyle bugün uygulanmaktadır. Proje, Müslümanı İslam'ın dünyasından alıp iktisat ve kadın üzerinden başka bir dünyaya taşımayı öngörmektedir.

İktisadi dediğimiz boyutunda, sahiplenme arzusu ve bireyciliği kamçılayarak, başta İslam'ın ahlâk ve değerlerini dönüştüren kapitalizmin her şeyi metalaştıran ilişkiler dünyasına Müslüman'ı eklemek var. Basit hâliyle bunun son halkalarından biri “yastık altı” denilen ziynet eşyalarının, zihinleri kâr ve zararla ya da “kazan kazanla” meşgul edecek olan katılım veya faizsiz diyerek bankaların altın hesaplarına kurban verilmesidir. Ayrıca bu, kalkınmak ama bilhassa “gâvura” karşı kuvvetli olmak gibi gecikmiş bir üçüncü dünyacı söylemle meşrulaştırılmaya çalışılır.

Sözünü ettiğimiz diğer ikincisi de kadın-erkek ilişkilerinin dönüştürülmesidir, zira mevcut yapı -Müslümanlar için aksaklıkları bulunsa da- sivil kültür ve demokratik bir düşüncenin yerleşiklik kazanmasına müsaade etmemektedir; anlaşılır kılmak için söylersek yani kadının “geleneksel yerinden/rahimden” harice çıkartılarak yerinden edilmesidir. Yapısal bir durum olarak bu, erkek ve kadında zihniyet olarak sivil kültür ve demokratik bir düşüncenin doğup gelişmesine müsaade etmemektedir.

Kadın-erkek ilişkileri ya da insanların neyi yiyip neyi yemeyecekleri gelenek ve kültür hâline gelmeden evvel din tarafından tanzim edilen ilişkilerdir. Gene de yapılmaya çalışılan; ilişkiler üzerinden bu kökenin değiştirilmesidir, ilişkiler değiştirildiğinde yaşama biçimi yanında dinin anlaşılma biçimi de değişir; diğer bir ifade ile oluşmaya başlayan yeni sosyal gerçekliliğe göre anlaşılma ve yaşanan bir din anlayışı ortaya çıkar. Eğitim üzerinden günümüzde bu, İslam dünyasının büyük çoğunluğunda başarılı hâldedir. Ne var ki bu dünyanın çelik çekirdeğini teşkil eden bazı ülkelerde bu, yapısal durum göstererek, hâkim paradigmaya da güven kaybı yaşatmaktadır. Gazze cihadı bu çelik çekirdek yapıyı ve onun içindeki kadının yüklendiği rolü bir defa daha görmemizi sağladı.

IX.

İslam dünyası modernleşmeyle beraber ikiye bölünmüştür. Bir tarafta ithal ettikleri ulus devletle iktidar sahibi olmuş elitler, bunların smokin veya entari giymeleri görünüşün haricinde meselenin özünü değiştirmiyor. Diğer tarafta da Müslüman bir de Müslüman olmayan topluluklar. Gazze hadisesi mevcut bölünmeyi elitlere verdiği korkuyla beraber kendi sessizliği içinde keskinleştirdi.

Netanyahu'nun da sözünü ettiği, yönetimlerdeki elitlerin iktidarlarının teminat altına alınması karşılığında bir zamandır İslam ülkelerinde, şimdilerde de İslam'ın kalbine egemen durumdaki Suudi Arabistan'da uygulamaya geçilen bir proje söz konusudur. İslam'ın kültürel dönüşümüyle mevcut antagonist çelişkinin yerini barışa ve uzlaşmaya bırakacağını öngören

bu proje en azından şimdilik tersine dönmüş vaziyettedir. Ama diğer yandan da Gazze hadisesi, dönüştürme işinin taşıdığı önemi ve işin aciliyetini de bir defa daha ortaya çıkardı. Buna devam edileceğini söylemek için kâhin olmak gerekmiyor.

Esasında bu hadise antagonizmayı Yahudilerle Müslümanlar arasında olmaktan çıkardı, bununla bir defa daha Ortadoğu, İsrail'in kurulmadan evvelki Batı ile İslam dünyasının hesaplaşması olarak eski kaynağına döndü. Başta da Anglosaksonların dünya hâkimiyetiyle ilgili olan bu karşılaşmanın neticesini kestirmek zor olsa da düğümün uzaktan gemiler ve füzeler göndermekle çözülemeyeceği kesindir. Ortadoğu, kutsal mekânların yurdu olmasıyla kendine hudut çizilemeyecek bir yerdir; hiç kimse hudutları olmayan ummana karşı istese de sonsuza kadar yüzemez.

HAMAS, Gazze halkıyla beraber, bilinen ama beklenmeyen bir İslam anlayışıyla ortaya çıktı, bu da korkmak için yeterli sebepti ama sadece İsrail/Batı değil, başta Suudiler ve Körfez'in kuklaları da bu korkuyu yaşadı, sabırlarını zorlayarak, aynı zamanda HAMAS'ın kısa zamanda yok edileceği mutlu sonu beklediler. Yaşananlar mevcut bölünmeye yeni bir ivme kattı; artık bir tarafta kendini açıkça gösteren liberal/kültürel, diğer tarafta da kökenine sadık kalmakta ısrar eden bir İslam. Bir zamandır iktisadi/kültürel dönüşüm süreçlerinden geçirilmekte olan bir kısım İslam ülkelerinde, başta da yönetimler, artık İslam'ı liberalizmle özdeş düşünür hâldedirler hatta kimilerini de diğer İslam ülkelerine örnek olarak pazarlamaktalar. HAMAS'ın giriştiği bu hareket, şu da var ki bütün yönetimleri aşan, Ortadoğu'nun hudutlarını zorlayan küllenmiş bir ufkun canlanarak bu hesapların haricinde yeni bir hesabı başlattı.

Liberalizm, kökenine sadık kalmakta ısrar eden, yani “neo”laşmayı kabul etmeyen İslam'ı 21. asırla beraber terörizmle özdeşleştirerek ondan kurtulacağına inandı. İslam ülkelerinin bir kısım yöneticilerinin aynı kanaati paylaştıklarını biliyoruz. Diğer yandan bir kısım Müslüman, bir kısım laik aydınının da dile getirdiği bu düşünce, aslında emek harcanan bir araştırmanın neticesi değildir. Paul Berman, Terörizm ve Liberalizm [Terror and Liberalism] kitabını yayımladığı 2003 senesinin 23 Mart'ında The New York Times'ta yazdığı bir makalesinde Seyyid Kutub'u “terörizmin filozofu” ilan etmiş, ülkemizdeki bazı entelektüeller de bunu papağan gibi tekrar etmişti. Şunu da açıklığa kavuşturmak lazım ki burada mesele sadece terör değil, esasında hâkim paradigmanın meşruiyetine dönük itirazdır.

Liberal düşünce ve toplumun; bilhassa sosyalizm sonrası meydanı boş bulduğundan “nasıl” anlaşılması gerektiğinden, bilhassa da Müslümanlara din özgürlüğü meselesinde çokça laf edildiğini biliyoruz, ancak onun “ne” olduğu hususunda laf edene pek rastlamadık. Liberal

düşüncenin kökeninde din karşıtlığının yattığı, sömürgeciliğin liberal düşünce ve toplumun bir ürünü olarak doğup geliştiği hatırlanırsa bu durumda bizim de evvela liberalizmin kurucularını terörist ilan etmemiz gerekecektir.

X.

Gazze'yle Mısır'ı birbirinden ayıran duvar, ancak 2008 yılının Ocak ayında gıda, yakıt ve başka temel ihtiyaç maddelerine erişmeye çalışan Gazzelilerin açtığı tünellerle delindiğinde dünyanın dikkatini çekmişti. Her geçen gün yeni duvarlar inşa edeceğini duyuran İsrail aynı zamanda bir duvar devletidir; Batı Şeria'daki İsrail yerleşimlerini çevreleyen duvarlar "güvenlik bariyerinin" bitişiğindedir, yapımı büyük tartışmalara yol açan Kudüs Hoşgörü Müzesi'ni çevreleyen duvarlar ise şehri bölen duvarlara çok yakındır. Beytullahim'i devasa beton duvarlarla Kudüs'ten tamamen ayıran İsrail, yıllar önce Sina Çölü'ndeki Mısır sınırına eski tel örgünün yerine yeni bir güvenlik bariyeri inşa etmeyi tasarlamıştı. Son aylarda Gazze ile Mısır arasındaki "Selahaddin Ekseni" adıyla bilinen Akdeniz kıyısı ile Kerem Ebu Salim Sınır Kapısı arasındaki bölgede yer altından duvar örmeyi planladığını açıkladı.

Kamp kurma stratejisi ve gerçekliğinin parçası olan duvarlar içinde yaşamak sadece terk edilmişlik ve umutsuzluk yaratmaz, aynı zamanda da yeni yardımlara, ikramlara, eylemlere temel olarak yeni düşüncelerin teşekkülüne de imkân verir. Kanaatimce duvarlar içinde büyüyen HAMAS, Müslümanlara birçok önemli şey yanında ayrıyeten iki şey daha hediye etti. Bunlardan biri her türlü olumsuz şart altında cihadın yapılabilir, sürdürülebilir olduğunu ve bu ruhu yeniden dirilterek Müslümanlara sunmasıdır. Diğeri de Müslümanların büyük çoğunluğunun bugün unuttuğu, esasında Müslümana da "emin" sıfatı kazandıran en önemli şeyin iman ile amel arasındaki ahlâki tutarlılığı, esir değişiminde görüldüğü gibi yaşayarak göstermesidir. Diğeri yandan da başlattığı tufanın yarattığı dalgalar, uzak olmayan bir gelecekte Anglosaksonlardan evvel iktidarı onların teminatı altında olan Ortadoğu'daki yönetici sınıfların muhtemelen tasfiyesini getirecektir. İngiltere'nin bir zamandan beri Türkiye merkezli bir Osmanlı "Common-wealth" oluşturarak Ortadoğu'ya dönmenin hesapları içinde olmasına karşılık, şu da var ki yeni Müslüman kuşakların İsrail'i kuran Anglosakson hâkimiyetine Ortadoğu'da yaşama şansı tanıyacağı pek mümkün görünmüyor.

XI.

Dünyaya ama bilhassa İslam dünyasına nizam vermeye çalışan tasavvur sahiplerinin unuttuğu şey, bugün merkezinde Avrupa olmasa bile yaşadığımız dünya Avrupa-merkezci bir dünyadır. Kendini başta Avrupa'nın ontolojisi, epistemolojisi, iktisadı, siyaseti ya da kültürüyle inşa

etmiş bu dünyada eğer Müslümanlar kendilerine ait bir çözüm yolu olarak yeni bir şey söylemek istiyorlarsa bu gerçeği dikkate almak zorundadırlar. Gazze hadisesi Müslümanların kendisiyle yüzleşmesi oldu ve ikiye bölünmeyi getirdi ama kirlenen Müslüman zihnini de cihadla yeniden temizlemenin de yolunu gösterdi. Üstelik bunu, az konuşmasında da görüldüğü üzere sözle değil, adil ve ahlâklı bir amelle verdiği mücadele üzerinden bütün dünyaya anlattı.

Ne var ki dünyanın bugün içinde bulunduğu duruma ya da taşıdığı Avrupa-merkezciliğe karşı; ne bunu düşünecek zamana ne de şartlara sahip olduğundan, haklı olarak ya da en azından şimdilik sunabileceği bir teklifi yok. Mücadele neredeyse bir kader olarak Filistin Devleti'nin inşasıyla neticelenecek gibi. İki devletli ya da tek devletli de olsa acaba bununla Müslümanlar kurtulmuş ve Ortadoğu'ya barış gelmiş sayılır mı? Ulus-devlet mantığı, toplumları parçalayarak kendini çoğaltıp büyüdüğünden, bu meşruiyetlerinin kurulduğu günden sorgulandığı, Müslümanlar arasında istikrarsızlık kaynağı olan, diğer devletlere bir yenisinin eklenmesi olacaktır.

HAMAS, ödediği bedelle Müslümanlara İslam'la bir gelecek arayışının altyapısını oluşturdu; artık diğer Müslümanlara düşen; Avrupa-merkezci bu dünyada zor da olsa bu adımın entelektüel boyutunu inşa etmektir.

XII.

Ortadoğu'nun, ister entelektüel ister beşerî düzlemde fazlasıyla karmaşık hâle gelmiş bugünkü ortamında, şu da var ki istikametleri üzerinde sabit ve en net olan "kalpler" Selahaddin Eyyubi'nin fıkhi üzerinden Kudüs'ü düşünenlerdir. Ne mutlu onlara!